

Komunikowanie polityczne w czasie wojny rosyjsko-ukraińskiej

Wojna informacyjna w XXI wieku

Redaktor tomu:
Andrzej Cieplý

Autorzy:
Marcin Bąk
Zuzanna Cieniawska
Andrzej Cieplý
Sabina Długosz
Karol Kordas
Maciej Kozłowski
Anastasiia Lukhtan

**Komunikowanie polityczne
w czasie wojny
rosyjsko-ukraińskiej**

Komunikowanie polityczne w czasie wojny rosyjsko-ukraińskiej

Wojna informacyjna w XXI wieku

Redaktor tomu:

Andrzej Ciepły

Autorzy:

Marcin Bąk

Zuzanna Cieniawska

Andrzej Ciepły

Sabina Długosz

Karol Kordas

Maciej Kozłowski

Anastasiia Lukhtan

Kraków 2023

© Copyright by Andrzej Cieply & individual authors, 2023

Andrzej Cieply
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0003-0878-3962>
 andrzej.cieply@student.uj.edu.pl

Recenzja: dr Aleksandra Matykiewicz

Konsultacja naukowa: dr hab. Monika Ślufińska, prof. UJ

Opracowanie redakcyjne: Joanna Cieślik

Projekt okładki: Lesław Sławiński

ISBN (PDF) 978-83-8138-865-8
<https://doi.org/10.12797/9788381388658>

Niniejsza publikacja została sfinansowana ze środków Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

	MONIKA ŚLUFIŃSKA
7	Wstęp
	KAROL KORDAS
13	Droga do niepodległości Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej
	ANASTASIIA LUKHTAN, SABINA DŁUGOSZ
51	Jak przegrać wojnę informacyjną? Komunikowanie polityczne Rosji
	ANASTASIIA LUKHTAN, MARCIN BĄK
93	Jak wygrać wojnę informacyjną? Komunikowanie polityczne Ukrainy
	MACIEJ KOZŁOWSKI
141	Zdecydowana powściągliwość. Komunikacja polityczna UE
	ZUZANNA CIENIAWSKA
171	Czy potęga Sojuszu zdaje egzamin? Komunikowanie polityczne NATO
	ANDRZEJ CIEPŁY
193	Koniec Mateczki Rosji, czas na siostrę Polskę. Komunikowanie polityczne Polski
221	Wykaz skrótów
223	Indeks osobowy

Wstęp

Od 24 lutego 2022 r. ze szczególną uwagą i niepokojem decydenci polityczni oraz społeczność międzynarodowa śledzą wojnę rosyjsko-ukraińską. Konflikt ten ma nie tylko wymiar militarny, ale jest także wojną komunikacyjną, która toczy się równolegle z działaniami wojskowymi, dyplomatycznymi, medialnymi, w tym dezinformacyjnymi. W trakcie tych działań wykorzystywane są wszelkie dostępne formy i narzędzia służące obydwóm obozom do komunikacji wojennej, w tym oczywiście propaganda, o której tak pisał Jacques Ellul, jeden z najważniejszych teoretyków tego zjawiska: „jest ona [propaganda] ważna i obecna we wszystkich wojnach”. Dodatkowo w toczącej się na wielu frontach wojnie rosyjsko-ukraińskiej również na polu walki informacyjnej wykorzystywane są zarówno stare, jak i nowe media. W większości służą one nie do celów informacyjnych, ale przede wszystkim perswazyjnych i propagandowych.

Nie jest więc zaskoczeniem, że gdy Federacja Rosyjska rozpoczęła kolejny etap operacji militarnych w Ukrainie, kontynuuje prowadzoną od lat wojnę informacyjną, w tym wizerunkową. Termin „wojna informacyjna” pojawił się na nowo na początku lat 90. XX wieku, zarówno w oficjalnych raportach, jak i literaturze specjalistycznej wraz z innymi pojęciami takimi jak „informacyjna dominacja”, „infowar”, „cyberwar”, „wojna kognitywna”. Wszystkie te terminy nie są do końca jasno zdefiniowane i należy zgodzić się z Hervé Coutau-Bégarie, który twierdzi, iż „modzie na wojnę informacyjną towarzyszy duża nieprecyzyjność jej dokładnych treści”. Można jednak założyć, że wojna informacyjna jest kontynuacją wojny elektronicznej, która znana jest od dziesięcioleci. Niektórzy badacze sprowadzają podstawowy charakter wojny informacyjnej do działań fizycznych, gdzie „informacja ma wartość strategiczną, toteż zasługuje na podbój i zniszczenie”, co oznaczać może chociażby ataki na infrastrukturę krytyczną danego państwa. Istnieje także drugi, równie istotny wymiar wojny informacyjnej: wymiar psychologiczny.

Wojna psychologiczna polega, na ogół, na prowadzeniu operacji, które mają na celu zaatakowanie morale lub przekonań przeciwnika, jego przywódców, jego ludności i sojuszników, ale jednocześnie także ochronę własnej ludności, jej przywódców i sojuszników przed działaniami wojny psychologicznej przeciwnika. Nie ulega wątpliwości, że wojna psychologiczna jest również jednym z elementów wojny informacyjnej prowadzonej w trakcie trwającego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, w której wykorzystuje się ponadto tzw. *soft power*, co – jak należy podkreślić – ma coraz większe znaczenie dla kształtowania wizerunku państw na arenie międzynarodowej. Wojna psychologiczna ma zarówno wymiar wewnętrzny, jak i zewnętrzny: z jednej strony ma wpływać na własnych obywateli, z drugiej zaś ma na celu zdobycie zaufania światowych przywódców, a wraz z nimi międzynarodowej opinii publicznej. Praktyka wykorzystywania w trakcie działań zbrojnych wojny psychologicznej nie sprowadza się zatem tylko do stosowania jedynie czarnej propagandy, lecz jest bardziej wysublimowana, łącząc kłamstwa, pomówienia, insynuacje i „częściową prawdę”. Jej głównym zadaniem bywa pozbawienie odbiorców, do których jest ona kierowana, wszelkich odniesień i dowodów; zazwyczaj wypacza ważne wydarzenia historyczne.

W następstwie rosyjskiej inwazji na Ukrainę ponownie aktualnym i istotnym problemem badawczym w dyskursie naukowym stały się rozważania na temat strategii i taktyk komunikacyjnych, w tym odnoszących się do komunikowania politycznego, a wykorzystywanych w trakcie toczącej się wojny rosyjsko-ukraińskiej. Nie ulega bowiem wątpliwości, że obydwie strony konfliktu, wykorzystując różne strategie i narzędzia komunikacji, pragną realizacji tych samych celów. Należy do nich przede wszystkim umocnienie pożądanego przez siebie wizerunku, który pozwoli na akceptację ich działań przez społeczność międzynarodową i pomoc ze strony kluczowych, światowych decydentów politycznych, co tym samym pozwoli na wzmocnienie zarówno ich siły militarnej, jak i pozycji polityczno-gospodarczej w świecie.

Celem niniejszej publikacji jest analiza i ocena praktyk komunikacji politycznej i strategicznej stosowanych podczas toczącego się konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Autorzy i Autorki w sześciu rozdziałach poruszyli najistotniejsze dla tej tematyki kwestie. W rozdziale *Sytuacja polityczna Ukrainy w latach 1990-2022* odnajdujemy informacje odnoszące się do

najważniejszych wydarzeń politycznych związanych z najnowszą historią Ukrainy: pierwszych lat niepodległości, pomarańczowej rewolucji czy rewolucji godności. To także analiza sytuacji ekonomicznej i społecznej Ukrainy oraz jej pozycji na arenie międzynarodowej, w tym trudnych relacji z Federacją Rosyjską. W kolejnym artykule *Jak przegrać wojnę informacyjną? Komunikowanie polityczne Rosji* Autorki próbują odpowiedzieć na pytanie, jak wygląda strategia komunikacyjna prowadzona przez Federację Rosyjską, podkreślając, iż w swych działaniach komunikacyjnych stara się ona przede wszystkim legitymizować swój atak na Ukrainę i jednocześnie prezentować stronę ukraińską nie jako ofiarę, a prowokatora i przyczynę interwencji rosyjskiej w tym kraju. Próbuje udzielić odpowiedzi na pytanie, czy Federacja Rosyjska radzi sobie z różnorodnymi formami komunikowania i skutecznie wykorzystuje środki komunikacji adekwatne do czasu wojny? A także, czy są one dostosowane do dzisiejszych standardów komunikowania politycznego, charakteryzujących się chociażby wszechobecną hipermediatyzacją.

W odpowiedzi na rosyjską wojnę informacyjną odnajdujemy naturalnie działania ukraińskie, czemu poświęcony został kolejny rozdział *Jak wygrać wojnę informacyjną? Komunikowanie polityczne Ukrainy*, z którego dowiemy się, że wybór strategii komunikacyjnej wskazuje, iż strona ukraińska, a w szczególności prezydent Wołodymyr Zełenski, ma pewną przewagę nad swoim rosyjskim przeciwnikiem. Nie można bowiem nie zauważyć, jak to prezentują Autorzy rozdziału, że Ukrainie udaje się pozyskać znaczną część zachodniej opinii publicznej dla swojej sprawy. Ponadto niezaprzeczalnym sukcesem jest wpływ prezydenta Zeleńskiego na swych własnych obywateli; stał się on wręcz prawdziwym symbolem oporu, postacią ucieleśniającą walkę o wolność i prawo narodu ukraińskiego do samostanowienia. Na jego strategię komunikowania, jak wyczytamy, składają się: codzienne *video-selfie* prezydenta, regularne przemówienia przed parlamentami największych narodów czy na forum ważnych organizacji międzynarodowych, zarówno tych o znaczeniu politycznym, ekonomicznym, jak i kulturalnym, a także bliski kontakt z europejskimi i światowymi przywódcami. Nie stroni on też, jeśli jest taka potrzeba, od rozmów z prezydentem Władimirem Putinem. Oprócz prezydenta za ukraińskie działania komunikacyjne odpowiedzialny jest m.in. minister spraw zagranicznych Dmytro Kułeba, który również walczy o zdobycie

poparcia międzynarodowej opinii publicznej oraz przywódców państw demokratycznych w celu promowania spraw ukraińskich zarówno na poziomie politycznym, jak i militarnym.

Wydaje się, że oprócz dwóch walczących stron ważną rolę w komunikacji politycznej w dobie wojny rosyjsko-ukraińskiej odgrywać będzie tak istotny aktor na arenie międzynarodowej, jakim jest Unia Europejska. Toteż o wyzwaniach, przed jakimi stanęła UE, traktuje kolejny rozdział zatytułowany *Zdecydowana powściągliwość. Komunikacja polityczna UE*. Z części tej dowiemy się, czy możemy mówić o sukcesie komunikacyjnym UE oraz które z instytucji unijnych najlepiej poradziły sobie z komunikacją kryzysową w trakcie wojny rosyjsko-ukraińskiej, jakie były najważniejsze tematy podejmowane przez instytucje i organy UE, a także czy prowadzona od dłuższego czasu walka z rosyjską dezinformacją jest skuteczna.

Innym ważnym graczem, mimo iż podobnie jak UE, bezpośrednio niezaangażowanym w konflikt zbrojny w Ukrainie, pozostaje sojusz polityczno-wojskowy jakim jest NATO. O zmianach w formie i języku komunikacji politycznej odnoszących się do obszaru bezpieczeństwa międzynarodowego na przykładzie NATO traktuje rozdział zatytułowany *Czy potęga Sojuszu zdaje egzamin? Komunikowanie polityczne NATO*. W artykule tym odnajdziemy również odpowiedź na kluczowe pytanie zawarte w jego tytule. Ostatnim rozdziałem niniejszej dysertacji jest część zatytułowana *Koniec Mateczki Rosji, czas na siostrę Polskę. Komunikowanie polityczne Polski w czasie wojny rosyjsko-ukraińskiej*, w której Autor wyjaśnia, iż najważniejszymi tematami podejmowanymi przez Polskę w pierwszych miesiącach przed i w trakcie agresji wojsk rosyjskich na Ukrainę pozostawały: bezpieczeństwo Polski i integralność naszego terytorium, wsparcie NATO, w szczególności Stanów Zjednoczonych dla Polski i Ukrainy, pomoc dla uchodźców z Ukrainy w obrębie naszego państwa, wsparcie Ukrainy na drodze jej dołączenia do Unii Europejskiej, sankcje wobec Rosji. Analizując funkcje i dokonując oceny prezentowanych komunikatów politycznych zauważa, że mamy do czynienia z niewątpliwie pozytywnym wizerunkiem Polski, choć dostrzega też, iż nie uniknięto pewnych błędów, które wpływają na relacje wewnątrz kraju i które głównie odnosiły się do kwestii związanych z zarządzaniem kryzysem uchodźczym.

Publikację tę adresujemy przede wszystkim do politologów, medioznawców, ale także do wszystkich zainteresowanych procesami związanymi z wydarzeniami na arenie międzynarodowej oraz komunikowaniem politycznym.

Monika Ślufińska

KAROL KORDAS
Uniwersytet Jagielloński

Droga do niepodległości Ukraińskiej Socialistycznej Republiki Sowieckiej

Lata 90. XX w. to okres przemian politycznych na arenie międzynarodowej. Kraje bloku sowieckiego zaczęły uniezależniać się od „Wielkiego Brata”, tym samym stając się niepodległymi państwami. Jednym z nich była Ukraińska Socjalistyczna Republika Sowiecka (USRS), która po latach „przyjaźni” z Sowietami rozpoczęła proces samostanowienia. Wybory parlamentarne do Rady Najwyższej Ukrainy (RNU) z marca 1990 r. przyniosły zwycięstwo komunistom zrzeszonym w Komunistycznej Partii (bolszewików) Ukrainy (KPbU), zdobyli wówczas 239 na 450 miejsc. Opozycja pod szyldem Bloku Demokratycznego (do największych ugrupowań Bloku należały: Ukraiński Ruch Ludowy (RLU), Platforma Demokratyczna (PD), Ukraiński Związek Helsiński (UZH)) uzyskała 136 głosów, natomiast reszta przypadła posłom niezrzeszonym¹. KPbU nie była ideologicznie spójna i także w niej zwiększały się tendencje mówiące o uniezależnieniu się Kijowa od Moskwy, ponadto podupadająca nomenklatura partyjna w krajach Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich powodowała większą słabość wśród rządzących. Pozycję komunistów osłabiło również odwołanie ze stanowiska przewodniczącego RNU – Wołodymyra Iwaszko, będącego zwolennikiem integracji Ukrainy

¹ M. Klimecki, Z. Karpus, *Czas samotności. Ukraina w latach 1914-2022*, Warszawa 2022, s. 203.

ze Związkiem Sowieckim. Jego miejsce zajął Leonid Krawczuk, późniejszy prezydent niepodległej Ukrainy². Wobec nacisków opozycji i słabości Rosji 16 lipca 1990 r. RNU podjęła decyzję o uchwaleniu *Deklaracji o państwowej suwerenności Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej*³. Dokument ten przekazywał władzę najwyższą narodowi ukraińskiemu, natomiast Rada Najwyższa Ukrainy została organem, który ma działać w jego imieniu. W *Deklaracji* nie było mowy o niepodległości USRS, jednakże zapowiadano chęć podpisania nowej umowy z państwami związkowymi, mającej opierać się na zasadach równości, wzajemnego poszanowania i nieingerowania w sprawy wewnętrzne poszczególnych państw ZSRS⁴. W październiku 1990 r. sprzeciw wobec podpisania nowej umowy związkowej wysunęli studenci. Wówczas na placu Rewolucji Październikowej (obecnie plac Euromajdanu) demonstranci domagali się rezygnacji z podpisania nowego traktatu związkowego, dymisji premiera Witalija Masoła, przyspieszonych wyborów parlamentarnych, powrotu żołnierzy ukraińskich przebywających poza granicami kraju, a także nacjonalizacji majątku KPbU⁵. Rada Najwyższa Ukrainy postanowiła wyjść naprzeciw oczekiwaniom protestujących. Już pod koniec października została powołana Komisja Konstytucyjna, której celem było opracowanie zmian w konstytucji USRS oraz założeń przyszłej konstytucji Ukrainy. W głównej mierze członkowie Komisji opierali się na projekcie konstytucji Rosji, który powstał już w listopadzie tego samego roku⁶.

Nie wszyscy Ukraińcy byli zgodni w kwestii niepodległościowej i oddzielenia się od ZSRS. Opozycja, która prężnie działała na zachodnich terenach Ukrainy, nie była w stanie przekonać do swojego stanowiska ludności zamieszkującej silnie zrusyfikowane regiony Donieckiego Zagłębia Węglowego (Donbasu) czy Odessy. Tamtejsi prosowieccy działacze nawoływali do oddzielenia się tych terenów od Ukrainy, natomiast na

² J. Hrycak, *Historia Ukrainy 1772-1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, tłum. K. Kotyńska, Lublin 2000, s. 316-317.

³ M. Leusz, *Transformacja demokratyczna współczesnej Ukrainy*, „Wschodnioznawstwo” Vol. 3, 2009, s. 141.

⁴ E. Mironowicz, *Polityka zagraniczna Ukrainy 1990-2010*, Białystok 2012, s. 23.

⁵ J. Hrycak, *op. cit.*, s. 318.

⁶ A. Olechno, *Zmiany w konstytucji Ukrainy*, [w:] *Aktualne problemy reform konstytucyjnych*, red. S. Bożyk, Białystok 2013, s. 486.

Krymie mówiono o autonomii tych ziem⁷. Przejawem panujących rozbieżnych nastrojów wśród społeczeństwa Ukrainy był wynik referendum z 17 marca 1991 r. zainicjowanego przez Michaiła Gorbaczowa. Referendum dotyczyło utrzymania Związku Sowieckiego w formie federacji suwerennych oraz równoprawnych republik. Dziewięć państw, które wzięły udział w referendum, w 78% opowiedziało się za utrzymaniem ZSRS. Na Ukrainie do urn udało się ponad 80% uprawnionych do głosowania, z czego 70,5% z nich opowiedziało się „za” propozycją Gorbaczowa⁸. W marcu przez Ukrainę przeszła także fala strajków górników, żądali m.in. dymisji Gorbaczowa oraz nadania statusu konstytucji *Deklaracji o państwowej suwerenności USRR*. Opozycja postanowiła porozumieć się z narodowym odłamek wśród członków KPbU, dzięki czemu udało jej się uzyskać poparcie robotników na wschodzie Ukrainy⁹. Władze ZSRS ogłosiły w Moskwie projekt Związku Suwerennych Sowieckich Państw (ZSSP), który ustanawiał ZSSP jedynym podmiotem prawa międzynarodowego. Wywołało to sprzeciw opozycji na Ukrainie, gdyż projekt zaprezentowany w Moskwie był niezgodny z *Deklaracją* z lipca 1990 r., wobec czego na terenie całego kraju wybuchły wielotysięczne strajki. Bezsilna Rada Najwyższa Ukrainy postanowiła odłożyć dyskusje nad tym projektem aż na jesień 1991 r.¹⁰

Zmiany w państwach ZSRS spowodowały także niezadowolenie wśród członków Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego. Niektórzy z nich postanowili zaradzić tej sytuacji, więc w nocy z 18 na 19 sierpnia 1991 r. zorganizowali pucz w Moskwie, który trwał zaledwie trzy dni. Nieudany zamach stanu przeprowadzony przez przeciwników reform w Związku Sowieckim spowodował kompromitację środowiska „twardogłowych” komunistów oraz dał szansę poszczególnym państwom uniezależnienia się od ZSRS¹¹. Wobec tych wydarzeń Rada Najwyższa

⁷ O. Subtelny, *Ukraine: A History, Fourth Edition*, Toronto 2009, s. 578.

⁸ P. Kubicek, *The History of Ukraine*, Westport, CT 2008, s. 134.

⁹ J. Hrycak, *op. cit.*, s. 320.

¹⁰ E. Mironowicz, *Rosja – Ukraina. 25 lat między „ograniczoną współpracą a ograniczoną konfrontacją”*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” Vol. 49, 2014, s. 202.

¹¹ O. Subtelny, *op. cit.*, s. 581.

Od 24 lutego 2022 r. ze szczególną uwagą i niepokojem decydenci polityczni oraz społeczność międzynarodowa śledzą wojnę rosyjsko-ukraińską. Konflikt ten ma nie tylko wymiar militarny, ale jest także wojną komunikacyjną, która toczy się równolegle z działaniami wojskowymi, dyplomatycznymi, medialnymi, w tym dezinformacyjnymi. (...) W toczącej się na wielu frontach wojnie również na polu walki informacyjnej wykorzystywane są zarówno stare, jak i nowe media. W większości służą one nie do celów informacyjnych, ale przede wszystkim perswazyjnych i propagandowych.

Celem niniejszej publikacji jest analiza i ocena praktyk komunikacji politycznej i strategicznej stosowanych podczas toczącego się konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. (...) Adresujemy ją przede wszystkim do politologów, medioznawców, ale także do wszystkich zainteresowanych procesami związanymi z wydarzeniami na arenie międzynarodowej oraz komunikowaniem politycznym.

Ze wstępu dr hab. Moniki Ślufińskiej, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-865-8

<https://akademicka.pl>